

13. Szymczyk, B. Positioning and personality traits in the five factor model // International Journal for Dialogical Science. – 2010. – V. 4, № 2. – P. 35-59.

УДК 159.922.

СУЧАСНІ НАУКОВІ УЯВЛЕННЯ ЩОДО ОСОБИСТІСНИХ ЧИННИКІВ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Сабліна Н.В.

В статті представлений теоретичний аналіз системи личностних факторів адаптації студентів-первокурсників к обучению в высшем учебном заведении. Как наиболее существенные теоретико-методологические основы исследования личностных факторов адаптации к обучению студентов медицинского колледжа, были рассмотрены вопросы, связанные с системными предпосылками влияния личностных факторов на адаптацию студентов-первокурсников к обучению. Именно с определением личностной адаптивной нормы к обучению связана дифференциация индивидуальных психологических свойств личности подростка. Соответственно, дифференциация может быть прогнозируема и определена с учетом типологических групп, а также зависима от индивидуального биологического времени.

Ключевые слова: адаптация к обучению, личностные факторы, личностная адаптивная норма, дифференциация индивидуальных психологических свойств личности.

The article presented theoretical analysis of adaptive personal factors of the first-year students studying at the graduate school. The subject matter of the study is the system of personal factors predetermining the first-year students' adaptation to study. By defining personal adaptive norm to studying one can differentiate individual personal properties of adolescents. The differentiation also depends on individual biological time.

Keywords: adaptation to training, personal factors, personal adaptive rate, differentiation of individual psychological characteristics of personality.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Сучасне суспільство в умовах безперервного розвитку всіх його сфер (соціальної, економічної, політичної) висуває все більші вимоги до якості підготовки спеціалістів з вищою освітою для всіх галузей соціальної практики, в тому числі і до підготовки дипломованих медиків. Сьогодні основною метою вищої освіти є не лише якісна підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності, але й створення оптимальних умов для розкриття і реалізації можливостей, здібностей і потреб кожної людини.

У студентів медичного ВНЗ специфіка навчально-професійної діяльності виявляється вже на перших курсах, коли доводиться опрацьовувати і за-пам'ятовувати великий обсяг інформації, в короткі терміни виробляти нові способи самонавчання. Крім того, гостро постають питання мотивації, впливу інтелектуального, емоційного навантаження та умов навчання на забезпечення ефективної діяльності майбутнього медичного працівника [13].

Тому у молоді, яка після вступу до ВНЗ потрапляє в нове соціальне середовище, особливо актуальною є проблема адаптації, швидкість і ступінь якої в нових умовах впливають на успішність навчання, психологічний комфорт і в цілому на ефективність функціонування системи вищої освіти. У зв'язку з цим, важливе значення має аналіз системи особистісних чинників адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ.

Як найбільш суттєві теоретико-методологічні основи дослідження особистісних чинників адаптації до навчання студентів медичного коледжу ми розглянемо питання, пов'язані з системними передумовами впливу особистісних чинників на адаптацію студентів-першокурсників до навчання, проблемами старшого підліткового і юнацького віку та його впливу на адаптацію студентів до нових умов діяльності як об'єкту дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зважаючи на підвищення актуальності проблеми адаптації до навчання студентів-першокурсників, які мають базову середню освіту, дослідження особистісних адаптаційних можливостей таких підлітків, які, власне, і зумовлюють ефективність адаптації, визначення ефективних шляхів для їх оптимізації, можна вважати одним з найактуальніших завдань сучасної психологічної науки.

Компонентом адаптаційних можливостей (психологічного плану) можна вважати поняття особистісного адаптаційного потенціалу [11], який характеризує рівень розвитку взаємопов'язаних психологічних характеристик, що найбільш значущі для регуляції психічної діяльності й процесу адаптації, і зумовлює величину діапазона факторів зовнішнього середовища, до яких організм може пристосуватись.

Визначення адаптаційних можливостей людини було зроблене В.Розовим, який визначив ці можливості як полісистемну якість індивідуальності, яка являє собою структуру, що саморегулюється, і складається зі сукупності конституційно-морфологічних, особистісних та інших особливостей, які зумовлюють можливість досягнення високих результатів у значущій для суб'єкта діяльності з мінімальною "ціною" адаптації [13, с.118].

Більш повне визначення адаптаційних можливостей людини сформульоване О.Кокуном: "Адаптаційні можливості – це сукупність конституційно-морфологічних, фізіологічних, біоенергетичних, нейродинамічних, психічних, психологічних та інших властивостей людини, які організовані за принципом взаємоспівдії і зумовлюють здатність людини адаптуватись до конкретних вимог діяльності, умов природного та соціального середовища тощо [5, с.321]".

Ц.Короленко вважає, що визначення початкових проявів порушень адаптації буде утрудненим, якщо не спиратися на поняття адаптивної норми. Адаптивна норма, на його думку, є індивідуальною для кожної людини і являє собою функціонально-динамічне утворення, що включає в себе потенційні можливості реагування, відбиває особливості, пов'язані з конституційно-генетичними ознаками, а також адекватні реакції на соціальні фактори та впливи середовища [6, с.211-216].

Саме із визначенням особистісної адаптивної норми до навчання студентів-першокурсників навчальних закладів нового типу (коледжів) пов'язана диференціація індивідуальних психологічних властивостей особистості підлітків, яка показує, що ознаки адаптації до навчання повністю узгоджені з ними й, відповідно, можуть бути досить прогнозовані й визначені з урахуванням типологічних груп, а також залежні від індивідуального (власного) біологічного часу (В.Вернадський [2], Д.Елькін [20], В.Лісенкова [9], В.Русалов [15], Б.Цуканов [19]).

Учені виділяють цілий ряд складових, що входять до процесу адаптації студентів щодо навчання у ВНЗ. Інакше кажучи, адаптація студентів до нових умов навчання є складним багатофакторним процесом, який передбачає і підвищення освітнього рівня, і вміння встановлювати контакт із ровесниками та педагогами [10]. Процес адаптації студента довготривалий, адже він відбувається впродовж усього періоду навчання. Тільки відбувається він неоднорідно, з певними загостреннями і спадами [12]. І тому, на нашу думку, дуже важливим є спостереження за перебігом цього процесу задля виявлення певних закономірностей і вироблення відповідних засобів та методів полегшення його перебігу. Доцільно зауважити, що кожен студент адаптується по-різному і, як зазначив А.Налчаджян [11], ліміти його адаптивних можливостей не безмежні. І для того, щоб досягти стану адаптованості, необхідно вибирати певний вид поведінки і певні внутрішні умови. Адаптованість як результат процесу адаптації студентів до навчання у ВНЗ може досягатися з різною динамікою, мати різний вихідний вид.

Так, за А.Налчаджяном [11], з яким погоджуються чимало вітчизняних учених [9; 13; 15], можна виокремити такі види адаптованості: тимчасова ситуативна адаптованість, яка може легко перейти у

стан дезадаптованості в результаті внутрішніх психічних змін (наприклад, актуалізації нових потреб і установок) чи змін деяких аспектів ситуації; стійка ситуативна адаптованість – довготривала адаптованість в окремих типових ситуаціях, в яких індивід опиняється досить часто; загальна адаптованість.

Однак учені розходяться в думці з приводу часу, коли досягається кінцевий результат, тобто коли студент досягає стану загальної адаптованості. Це питання потребує, на нашу думку, подальшого вивчення та аналізу.

У ході власних теоретичних досліджень, результати яких викладені далі, ми вирішували завдання щодо встановлення значущості різних адаптаційно актуальних для студентів особистісних чинників, з урахуванням індивідуальних психологічних особливостей та особливостей суб'єктивного сприймання часу, як основи для здійснення корекції їх адаптаційних можливостей. Роль таких особистісних чинників адаптації до навчання, як спеціальні здібності, інтелектуальні можливості, темпераментальні та характерологічні властивості, а також емоційно-вольові якості особистості в окресленому проблемному полі чітко не визначена та потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження – проаналізувати сучасні наукові уявлення щодо особистісних чинників адаптації до навчання студентів медичного коледжу.

Основний зміст дослідження. Насамперед проаналізуємо узгодженість між диференціацією індивідуальних психологічних властивостей особистості студента та успішністю адаптації до навчання, а також прогнозованість й визначеність адаптаційних можливостей першокурсників із урахуванням їх типологічних груп. Розпочнемо аналіз із диференціації спеціальних здібностей, відповідність яких обраному фаху багато в чому визначає успішність адаптації до навчання [19].

Зустрічаючись з диференціацією дисциплін у ВНЗ, студенти проявляють власне уподобання або неуподобання, яке зумовлене їх розумінням чи нерозумінням. Таке внутрішнє сприйняття чи несприйняття, якраз зумовлене специфікою функціонального переважання правої – лівої півкулі головного мозку людини [12]. Вивчаючи ступінь переважання функцій лівої – правої півкулі та порівнюючи його з проявом спеціальних здібностей, можна стверджувати, що успішність оволодіння гуманітарними чи природничими предметами зумовлена ступенем переважання. Дослідження показують, що у випадку повного переважання лівої півкулі ми маємо справу з "чистим" гуманітарним типом, а в протилежному – з "чистим" природничим типом.

Слушно було помічено, що люди діляться на "фізиків" та "ліриків". У наведеній таблиці, звичайно, перераховані не всі предмети, які вив-

чалися на першому курсі медичного коледжу, а лише найбільш (найменш) улюблені.

Якщо запропонувати першокурсникам розкласти всі дисципліни на дві колонки (подобаються – не подобаються), то операція розкладання буде виконана у відповідності з функціональним переважанням лівої чи правої півкулі. Дослідження, проведені на репрезентативній вибірці показує, що коефіцієнт уподобання з загальною кількістю предметів у середньостатистичного студента наближається до значення 0,5 [20]. Це говорить про те, що прояв пізнавальної активності обмежується не "лінощами", а реальною залежністю

спеціальних здібностей від функціонального співвідношення між правою та лівою півкулями мозку. Інакше кажучи, прояв спеціальних здібностей носить виключно зумовлений вибірковий характер. Це і є те "внутрішнє", через яке заломлюється зовнішнє, а з останнього відбирається тільки те, що визначає і створює "внутрішній світ" особистості з власним комфортним існуванням, який визначає її адаптацію до нових умов навчання [7].

В загальному плані можна стверджувати, що співвідношення між задатками та здібностями полягає в протиріччі між необхідністю і достатністю. Так, щоб набути певні здібності, необхідні вроджені задатки, але рівень здібностей буде визначатися, як самим задатком, так і способом, яким формується здібність. Дослідження вітчизняних психологів Г.Костюка [7], Є.Головахи [4], С.Максименка [10], С.Рубінштейна [14] та інших впевнено доводять справедливість ствердження, що розвиваючий спосіб вирішує долю здібностей особистості. Тому в набутому – здібностях, надзвичайно важливе значення має життєва зустріч особистості з володарем розвиваючого способу (викладачем, наставником, тренером). Саме останній, який розгледів наявність задатків з перших випробувань, може побудувати розвиваючий спосіб формування здібностей та доведення їх до досконалості.

Водночас треба звернути увагу на те, що спеціальні здібності не можуть в повному обсязі розвинутиися без загальних розумових (інтелектуальних) здібностей. Це положення об'рунтовано відстоювали Г.Костюк [7], С.Рубінштейн [14] та інші психологи [9; 10; 13]. Так, якщо у індивіда загальний інтелектуальний потенціал високий і реалізується в пізнанні і розумінні, то вибір напряму реалізації буде визначатися спеціальними задатками, тобто право – лівопівкулевою асиметрією. Візьмемо, наприклад, випускників шкіл, які обирають свій фах у ВНЗ і мають золоту медаль. Це дійсно розумово здібні суб'єкти. Але одні надають перевагу фізичному факультету, інші – медичному чи романо-германському. Загальні розумові здібності відзначені однаково (золота медаль), а

спрямованість їх реалізації різна. Остання визначається, по-перше, спеціальними задатками, а, по-друге, тією життєвою зустріччю з особистістю учителя, який "просвітив" напрямок пошуку і реалізації особистістю власного загального і спеціального потенціалу.

З наведених прикладів, а кількість їх можна продовжити і для інших видів діяльності, випливає, що самі задатки багатогранні за своїм змістом, тому і існують такі поняття в професійному відборі, як "віяло професій" та "оптимальний типологічний профіль" для того чи іншого виду діяльності, що має значний вплив на адаптацію людини до такої діяльності [15]. Інакше кажучи, всі види діяльності, які існують у людства, прилаштовані до загальних задатків та здібностей. Крім них, можна говорити про спеціальні задатки та здібності, які, зокрема, виступають у якості одного з особистісних чинників успішної або неуспішної адаптації студента до навчання [18].

Водночас адаптаційні можливості студента до навчання включають його інтелектуальні можливості, диференціація яких багато в чому визначає ефективність самого процесу адаптації. Для цього необхідно розглянути питання щодо інтелектуального потенціалу першокурсника та спеціальної організації психіки індивіда в цілому.

Природа індивідуальних відмінностей на рівні психічних властивостей однозначно включає в себе вроджене, зумовлене періодом утробного розвитку. Саме це положення обстоювали Г.Костюк [7], С.Рубінштейн [14] та Б.Теплов [17]. За їх поглядами співвідношення змінних "природа – виховання" буде більш повним, якщо його розглядати, як співвідношення "вроджене – набуте".

У випадку безуспішності пізнання та розуміння студентами навчального матеріалу, очікувати успішної адаптації до навчання не має сенсу.

В проблемі інтелекту склалася досить невизначена ситуація. З одного боку існування вроджених задатків інтелекту ("фактор g") не викликає сумніву, а з іншого, як підкреслює В.Вернадський, невідомо, як цю таємничу складову визначити [2]. Відповідь на це питання дозволяють дати дослідження, які проводяться в межах теми "Психологія часу" [18;19;20]. Як відзначалося вище, вроджені задатки залежать від конструктивних та функціональних особливостей індивідуального мозку. В дослідженнях Б.Цуканова було показано, що індивідуальний мозок працює як годинниковий механізм і вимірює психологічний час особистості [19]. Одиницею виміру часу виступає суб'єктивний "крок" (?), який у різних індивідів має власну тривалість. В межах чотирьох типологічних груп цей "крок" на різних тривалостях суб'єктивного часу дозволяє ввести поняття якості індивідуального годинника.

Виходячи з якості, можна говорити про "хороші" та "погані" годинники [19, с.67].

Порівнюючи квадратичні відхилення – (показник якості індивідуального годинника) у суб'єктів репрезентативної вибірки з рівнем їх психометричного інтелекту (IQ), Б.Цуканов отримав просту залежність: чим менше -, тим вище IQ особистості [19, с.132-136]. Якість годинника індивіда, як і сам годинник, є вродженою, тому показник якості (?) слід розглядати як один із індикаторів базового інтелектуального потенціалу ("фактор g") особистості. Так, найбільш розумово здібні та обдаровані студенти визначаються тим, що показник якості їх власного годинника ? ? 0,03с [19, с.211].

В наших дослідження проаналізовано інтелектуальні можливості першокурсників з позиції психології часу як один із важливих особистісних чинників адаптації до навчання. Як показав проведений аналіз пов'язаних з цією проблемою літературних джерел [18;19;20], серед таких складових психологічної адаптації, які, власне, і визначають адаптаційні можливості студента, виділяють три послідовних рівні з огляду їх розвитку та досягнення високоспеціалізованих і професійно актуальних адаптаційних якостей [19, с.65]. До другого рівня відносять його темпераментальні та характерологічні властивості. Саме на цих властивостях ми зосередили подальші дослідження.

Порівняння виразності психічних складових темпераменту на якісному рівні [1] показує, що за деякими властивостями індивідів можна об'єднати в групи. Так, можна говорити про групу пластичних і групу ригідних індивідів, групу тривожних і групу стабільних індивідів, групу екстравертів та групу інтровертів. Вже на якісному рівні видно, що одна і та ж складова не однаково представлена у індивідів, які об'єднані в групу. У кожного з дослідників темпераменту (Гіпократ [3], Е.Кречмер [8], І.Павлов [12], У.Шелдон [21], Г.Айзенк [1]), типологічні групи розташовуються у своєму порядку, що не дозволяло узгодити їх один з одним (Я.Стреляу) [16]. Тому для визначення природного порядку типологічних груп Б.Цукановим перевірялася ступінь виразності таких властивостей темпераменту як "екстраверсія – інтроверсія" і "стабільність – нейротизм" в суцільному спектрі "?-типів" [19].

Такі відомі дослідники часу, як Є.Головаха [4], А.Кронік [4], П.Фресс [18], Д.Елькін [20] зазначали, що людство у процесі відтворення зберегло себе у стійких межах типологічних груп упродовж усієї попередньої історії. Тому й індивідуально зумовлені особливості відношення до часу вплинули на діяльність суб'єктів, їх філософські узагальнення, політичні погляди, поетичні твори. На переконання В.Лісенкової [9], аналіз таких впливів дає змогу досить чітко відтворити інди-

відуальну своєрідність історичних особистостей. П.Фресс [18] наголошує, що консервативної ідеології притримувались суб'єкти з орієнтацією у минуле, а радикальної – ті, котрі звертались у майбутнє. Б.Цуканов підкреслює, що "особистість вибудовує своє ставлення до часу в історичному і навіть у космічному масштабі, враховуючи у ньому і час життя свого носія – індивіда" [19]. Тому учений приходить до висновку, що між профілем індивідуально зумовленого відношення до часу і часом особистості немає лінійного зв'язку. Щоб оволодіти часом, треба, згідно з виразом П.Фресс, досягти "мудрості старих" та прийняти час таким, яким він даний кожному із нас – з його тривалостями, нестачею та ненадійністю [18]. Враховуючи індивідуальні особливості щодо динаміки переживання часу та узагальнені профілі індивідів, спробуємо у подальших дослідженнях визначитися з критеріями типології адаптованих першокурсників. Для цього слід відповісти на запитання: чи існує узгодженість між локалізацією у типологічному спектрі "?" – типів" та рівнем адаптованості студента до навчання?

Висновки

Резюмуючи викладені у статті результати теоретичних досліджень щодо проблеми адаптації студента до навчання та впливу на цей процес особистісних чинників, можна прийти до висновків, що:

1) дослідження адаптації до навчання студентів коледжу з урахуванням специфіки впливу особистісних чинників можна вважати одним із найбільш перспективних напрямів прогнозування перебігу процесу адаптації студентської молоді до навчальної діяльності та його ефективності;

2) на основі узагальнення праць учених можна констатувати, що най-більш повне та вдале системне визначення адаптації враховує розгляд цього поняття, як активної системної відповіді функцій організму, яка спрямована на підтримку гомеостазу та створення адекватної врегульованої програми, відповіді з мінімальними реакціями на умови, що постійно змінюються;

3) враховуючи особистісні процеси, можна виділити 4 складові адаптації, а саме: активаційний, спрямований на досягнення значущих для суб'єкта цілей; когнітивний, спрямований на вироблення найбільш ефективних способів переробки інформації, без яких адаптація неможлива; емоційний, що є суб'єктивним чинником ефективності процесу адаптації; мотиваційно-вольові процеси, що надають процесу адаптації стійкості й безперервності;

4) з урахуванням переважаючих певних компонентів у цілісній системі при здійсненні адаптації, виділяють такі види адаптації, як фізіологічна (біологічна), психічна та психологічна, психофізіологічна, соц-

іально-психологічна. Саме з таких позицій, як правило, розуміється адаптація до професійного навчання, яка являє собою єдність адаптації індивіда до фізичних умов професійного середовища (психофізіологічний аспект), адаптації до професійних знань, вмінь, професійної інформації і т. ін. (професійний аспект), і адаптації особистості до соціальних компонентів професійного середовища (соціально-психологічний аспект);

5) важливе місце серед психологічних механізмів адаптації відводиться таким особистісним чинникам, як індивідуально-типологічні особливості, самооцінка рівня тривожності, психофізіологічного стану, соціальної фрустраваності та рівня суб'єктивного контролю, оскільки неадекватність цих показників звичайно стає перешкодою на шляху професійної адаптації;

6) під адаптацією до навчання слід розуміти процес приведення основних параметрів, їх соціальний та особистісний характер у стан динамічної рівноваги з новими умовами вузівського середовища як зовнішнього фактора по відношенню до студента. Отже, ми розглядаємо адаптацію до навчання, як процес активного пристосування і вольової реалізації засвоєних норм та цінностей в умовах конкретної ситуації. За відсутності волі й усвідомлення ми спостерігаємо не адаптацію, а зовнішнє пристосування, яке призводить до конформної поведінки. Індивід в такому разі створює видимість прийняття норм і цінностей, насправді ж він тільки поступається перед груповим тиском;

7) із всього вищенаведеного процес адаптації можна розподілити наступним чином: у сфері діяльності адаптація – це засвоєння нових видів діяльності, а головне – це пристосування, усвідомлення і засвоєння головного виду діяльності – творчості в системі навчання обраній спеціальності; у сфері спілкування адаптація розглядається з боку її розширення, включення нових видів (самостійність у виборі мети спілкування, відсутність жорсткого родинного контролю). Врешті-решт адаптація – це визнання тих необхідних змін, які відбуваються у самосвідомості особистості в процесі засвоєння нових видів діяльності і спілкування;

8) зважаючи на підвищення актуальності проблеми адаптації до навчання студентів-першокурсників, які мають базову середню освіту, дослідження особистісних адаптаційних можливостей таких підлітків, які, власне, і зумовлюють ефективність адаптації, визначення ефективних шляхів для їх оптимізації, можна вважати одним з найактуальніших завдань сучасної психологічної науки;

9) саме із визначенням особистісної адаптивної норми до навчання студентів-першокурсників навчальних закладів нового типу (коледжів) пов'язана диференціація індивідуальних психологічних властивостей особистості підлітків, яка показує, що ознаки адаптації до

навчання повністю узгоджені з ними й, відповідно, можуть бути до- сить прогнозовані й визначені з урахуванням типологічних груп, а та- кож залежні від індивідуального (власного) біологічного часу;

10) саме сфера психологічної підготовленості медичної сестри торкається не тільки сформованості професійно-технологічних умінь, а й тісно пов'язана з індивідуально-типологічними та емоційно-ціннісними факторами інтерперсональної взаємодії з хворими людьми. У зв'язку з цим, виявлення особистісних чинників, котрі сприяють ефективній навчальній діяльності, а отже, й підвищують адаптаційний потенціал майбутніх працівників середньої медичної ланки, може стати вагомим доробком у вивченні цієї проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айзенк Х. Психологические теории тревожности / Х.Айзенк/ / Тревога и тревожность / под ред. В.А.Астапова – СПб: Питер, 2001. – С.123-128.

2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера / В.И. Вернадский. – Се- рия "Библиотека истории и культуры". – М.: Айрис – пресс, 2012. – 576 с.

3. Гиппократ Философствование о человеке: [собр. соч. в 10 томах] / Гиппократ. – [2-е изд.]. – Т.2. – М.: Медгиз, 1944. – 276 с.

4. Головаха Е.И. Понятие психологического времени / Е.И. Го- ловаха, А.А.Кроник// Категории материалистической диалектики в психологии. – М.: Наука, 1988. – С.199-213.

5. Кокун О.М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: [Монографія] / О. М. Кокун.- К.: Міленіум, 2004.- 264с.

6. Короленко Ц.П. Психофизиология человека в экстремальных условиях / Ц.П.Короленко. – Л.: Медицина, 1978. – 272 с.

7. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Г.С.Костюк. – М.: Педагогика, 1988. – 304с.

8. Кречмер Э. Строение тела и характер / Э. Кречмер. – [2-е изд.] – М.: Выс-шая школа, 1993. – 304с.

9. Лисенкова В.П. Об особенностях отражения пространства и времени / В.П. Лисенкова // Психологический журнал. – 1981. – Т.2, №1. – С.113-119.

10. Максименко С. Д. Проблема метода в возрастной и педаго- гической психологии / С. Д. Максименко // Вопросы психологии. – 1989. – № 4. – С. 31-

11. Налчаджян А.Л. Адаптация студентов и особенности ее про- явления // Ааптація: теорія, методологія, проблеми. – М.: Политиздат, 1990. – С. 52 – 69.

12. Павлов И. П. Физиологическое учение о типах нервной системы, темпераментах: [полн. собр. соч.: в 14 томах] / И. П. Павлов. – Т.3, кн. 2.- М., Л. : АН СССР, 1951. – С. 77 – 88.
13. Розов В.И. К проблеме адаптивных возможностей человека в экстремальных условиях деятельности, их оценка и развитие // Чернобыльская катастрофа и медико-психологическая реабилитация пострадавших: Тез. докл. Межд. конф. – Минск, 1992. – С.59 – 60.
14. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М.: Учпедгиз, 1976. – 411 с.
15. Русалов В. М. Биологические основы индивидуально-психологических различий / В. М. Русалов. – М.: Наука, 1979.- 342с.
16. СтреляуЯ. Роль темперамента в психическом развитии / Я.Стреляу. – М.: Высшая школа, 1982. – 216с.
17. Теплов Б.М. Психология и психофизиология индивидуальных различий // Избр. психол. тр. – М.: Ин-т практ. психологии, 1998. – 538 с.
18. Фресс П. Приспособление человека к времени: [Монография] /П. Фресс; [пер. с англ. А.Андрienко]. – М.: Прогресс, 1961. – 342с.
19. Цуканов Б.Й. Время в психике человека: [Монография] / Б.Й. Цуканов. – Одесса: Астропринт, 2000. – 198с.
20. Элькин Д.Г. Восприятие времени. Дис...докт. психол. наук: 19.00.01 – общапсихология, история психологи /Д.Г. Элькин.- Одесса, 1945.- 295с.
21. Sheldon W.H. The varieties of temperament: Psychology of constitutional differences / W.H. Sheldon, S.S.Stevens. – N.Y.: Harper. – 1942. – 600p.

УДК: 376-56

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНИХ ПЕДАГОГІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З АУТИЧНИМИ ДІТЬМИ

Сайко Х. Я.

У роботі досліджувалась психологічні особливості корекційних педагогів, які працюють з аутичними дітьми. Корекційна робота – це система комплексних заходів педагогічного впливу на різні особливості аномального розвитку особистості в цілому, оскільки будь-яка вада негативно впливає не на окрему функцію, а знижує соціальну повноцінність дитини у всіх її проявах. У структуру психологічної готовності особис-